

20:25, Hétfő (december 12.), Duna2

Megmaradni

magyar dokumentumfilm, 56 perc, 2001

rendező: Seregi Zoltán

operatőr: Poros László, Surányi Z. András

Magyar görög katolikusok Kárpátalján

Kárpátalján a II. világháborút követően a görög-katolikus egyházat adminisztratív úton megszüntették. Ám Tódor püspök kezdeményezésére még negyven éven át illegalitásban is működött. Ma pedig az üldöztetések elmúltával újabb virágzásnak lehetünk tanúi a kárpátaljai görögkatolikusok körében.

Magyar Katolikus Lexikon > K > kárpátaljai görögkatolikus egyház

kárpátaljai görögkatolikus egyház: A 20. sz. elején a →munkácsi görögkatolikus püspökség joghatósága 320 plébániára terjedt ki, ebből 265 a mai →Kárpátalja területén található. Alapítása, 1771. IX. 19. óta a →ruszinok nemzeti és nyelvi öntudatának őrhelye volt; amíg a 19. sz. közepétől nyelvi és irod. téren megerősödött a ruszofil irányzat, az Egyh. egységes maradt. - Trianon után a csehszl. hatóságok az „oszd meg és uralkodj” elve alapján, a nyelvi

ellentétekhez hasonlóan, az Egyh. megosztására is törekedtek, minden módon támogatták a →pravoszlávok térnyerését. A m. érzelmű Papp Antal pp. 1924: lemondott; 1925: karhatalommal kitoloncolták Csehszl.-ból. - Utóda Gebé Péter (†1931) addigi nagyprép., akinek sikerült elfogadható viszonyt kialakítania a csehszl. hatóságokkal. Sztojka Sándor pp. (1931-43), v. ppi irodavez. legfontosabb föladatainak a →skizma elleni harcot tartotta, de látta a komm. térnyerés veszélyességét is. A Kurtyák (Bródy)-párt híve volt, támogatta az önállósodási mozgalmakat s a ruszin nyelvi-irod. törekvéseket. - Az I. →bécsi döntéssel 1938. XI. 2: a ~nak csak egy része (35 parókia) került vissza Mo.-hoz. Sztojka pp. egyesülési mozgalmat indított a Karpatszka Ukrainában maradt közs-ekben, közvetlenül az I. bécsi döntést követően. Alig egy hét alatt kb. 200 ruténföldi közs. lakosai adtak írásos-pecsétes nyilatkozatot arról, hogy Mo.-hoz kívánnak tartozni. - Ugyanakkor az ukrán érzelmű baziliták és más, pravoszlávok által befolyásolt egyh. vez-k följelentése nyomán a Szentszék fontolgatta a pp. lemondatását, amit gr. Teleki Pál min-el. (1939. II.-1941. IV.) és gr. Csáky István külügymin. (1938. XII-1941. I.) megakadályozott, így Sztojka maradt a visszacsatolt Kárpátalja pp-e is. Mo-on szerepet vállalt a ruszin társad., kulturális törekvések megvalósításában, bábáskodott a Kárpátaljai Tudományos Társaság megalapításánál, és segítette a Zorja-Hajnal c. folyóirat megindítását. - Róma a háborús helyzetre való tekintettel Sztojka halála után 1943: nem nevezett ki új pp-öt. Az egyhm-t előbb →Ilniczky Sándor nagyprép. irányította, 1944: Dudás Miklós hajdúdorogi pp. (1939-72) látta el az ap. kormányzó föladatait. A frontvonal közeledtével ő szelte spp-ké Romzsa Tódort. - 1944: a szovjet megszállók megkezdték a ~ módszeres fölszámolását. Elsőként a Kárpátaljai Tud. Társ-ot szüntették meg, vagyonát, nyomdáját stb. elkobozták, üv. ig-ját, Harajda Jánost még 1944. XI: letartóztatták. Két hét múlva a börtönben „ismeretlen körülmények közt” meghalt. - Ilniczky Sándor nagyprép. 1946: került Szibériába, ahol egy év múlva elpusztult. Romzsa Tódor 1947: „közúti baleset” áldozata lett. 1949: a g.k. egyh. intézményes fölszámolását követően újabb 129, hitéhez ragaszkodó papot hurcoltak kényszermunkára. - A ~ azonban föld alatt is működött, törvényesítése csak 1989: következett be. Időközben a nagymérvű szovjet betelepítés következtében megerősödött a pravoszláv egyh., ezért a gör. kat-oknak harcolniuk kellett tp-aik visszaszerzéséért. 1996-ig 101 tp-ot szereztek vissza, 67 közös használatba került; a bejegyzett hitközs-ek száma ugyanakkor 264. Igen nagy a paphiány. Ungváron 1991: újra megnyitották a szem-ot, de képeznek papokat külf-ön, Nyíregyházán is; megkezdték a hitoktató-képzést is. - 2000: a kárpátaljai gör. kat-ok száma kb. 300 ezer lélek. Nagy részük ruszin érzelmű, de van köztük oláh és m. nemzetiségű is. A m. gör. kat-ok száma kb. 30 ezer fő (Szemedi János munkácsi g.k. pp-öt a köznyelv „magyar püspöknek” nevezi). Az ún. „grékus” öntudat Kárpátalján a magyarságtudat egyik megnyilvánulási formája, s egyben kapcsolódási pont a ruszin testvérnép kultúrája felé, annál is inkább, mivel a g.k. egyh. 1949-es erőszakos fölszámolása után, különösen a városokban, tízezrek csatlakoztak a r.k. egyh.-hoz, s többszöri nemzedékváltás után ezen nem változtattak. S.B.A.

Hodinka 1910. - Csíkvári Ung vm. 1940:132. (Bacsinszky Tivadar: A g.k. egyh.) - Extra Hungariam 1992:199. [Bendász Dániel: A Munkácsi G.k. Egyhm. hitvalló és meghurcolt papjainak névsora. (Összeáll. Bendász István hagyatéka alapján)] - Kárpátalja m. adattára. 1993:156. - S. Benedek 1993:120. - Botlik 1997. - Útközben 1998:61. [Lajos Mihály: A Munkácsi G.k. Egyhm. (Interjú Szabó György atyával, a Munkácsi G.k. Ppség ungvári irodájának ig-jával)] - Konceptiók perek 1993:70. (Ortutay Elemér: A kárpátaljai g.k. egyh. helyzete, a vallás és a kisebbségi magyar sors) - Ortutay 1993:112.

kárpátaljai görögkatolikus egyház gyásznapja, 1949. jan. 26.: az első kárpátaljai g.k. pap hatalmi kényszerből történt pravoszláv hitre térésének napja. - Bár a g.k. vallás hivatalos betiltása csak II. 17: történt, az aposztáziát megtagadó, ún. 'városi' papokat (Puskás László ungvári szegyh. kp., Duliskovics Eumén munkácsi, Kampó József beregszászi, Ruszinkó Miklós huszti, Popovics Demeter huszti gimn. hitokt.) már egy hónappal korábban e rendelet szellemében ítélték 25 év kényszermunkára, 5 év állampolgári jogoktól való megfosztásra és teljes vagyonelkobzásra. Az 5 hitvalló papot másfél éven belül még kb. száz sorstársuk követte. (Ezt megelőzően, 1945-48: elsősorban pol. okokból már 35 g.k. papot meggyilkoltak v. kényszermunkára hurcoltak.) S.B.A.

MUNKÁCSI GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZMEGYE

TITKÁRSÁG 88000 Ungvár (Uzhgorod)
Zakarpatszkaja u. 18.
Tel.: 4-39-66 Püspök: Milan Sasik

A jubileum jegyében

Háromszázötven évvel ezelőtt, 1646. április 24-én a munkácsi püspökség 63 pravoszláv vallású ruszin papja esküdött ünnepélyesen hűséget XI. Ince pápának és utódainak az ungvári vár templomában. Ezzel – fél évszázaddal a breszti unió után – Magyarország északkeleti területein is megszületett a görög katolikus egyház. Azonban – mint Botlik József "Görög katolikus egyház Kárpátalján" című művében olvashatjuk – még több mint egy évszázadnak kellett eltelnie addig, míg végül is, a kánoni előírásoknak megfelelően, felállították a Munkácsi Görög Katolikus Püspökséget. Az egyházmegyét ugyanis kezdetben az egri megyéspüspök fennhatósága alá helyezték, és csak egy sok évtizedes küzdelem révén sikerült elérni az unitus papoknak a római katolikus papokkal való egyenjogúsítását, illetve a görög katolikus püspökségnek az egriek fennhatósága alóli kivonását.

Az egyházmegye megszervezésében, önállósulásában nagy érdemeket szerzett De Camelis János József püspök, aki lerakta a Máramaros vármegyei huculok uniójának alapjait (az aktusra végül is 1721-ben került sor), melynek eredményeként a munkácsi görög katolikus püspökség joghatósága kiterjedt az említett területre is; Olsavszky Mihály Mánuel, akinek a püspöksége alatt nagymértékben emelkedett az unitus papság anyagi és műveltségbeli színvonala, tankönyveket nyomtatott ki Kolozsváron, kétosztályos papnevelő intézetet alapított

Munkácson; Bacsinszky András püspök, hivatali ideje alatt pedig úgy anyagilag, mint jogilag és tekintélyben, teljesen egyenjogú lett a görög katolikus papság a római katolikussal, az egyházmegye elnyerte az önállóságát. Ezentúl a magyar görög katolikusok anyanyelvű liturgikus törekvéseit is támogatta, s nagymértékben hozzájárult a ruszin irodalmi nyelv kifejlődéséhez is.

Majdnem két évszázad nyugalma után, a 2. világháborút követően, a Kárpátalját bekebelező szovjet birodalom átfogó támadást indított a görög katolikus egyház ellen. Püspöküket, Romzsa Tódort 1947-ben meggyilkolták, két évre rá pedig az egyházközségek mindegyikét beolvasztották a Moszkva központú pravoszláv egyházba. Míg azt a 129 papot, akik nem voltak hajlandók áttérni, ugyancsak 1949 folyamán, három hullámban, a Gulag koncentrációs táborába hurcolták. Közülük 28-an oda is veszttek...

– Az egyház azonban mégsem szűnt meg létezni, csak illegalitásban működött – közli velem Szabó György atya, a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség ungvári irodájának igazgatója. – Mintegy 50–60 papunk ugyanis elkerülte az elhurcoltatást. Ők már 1949-ben megszervezték az illegalitás viszonyai között folytatott egyházi munkát. Az 1956-os amnesztia után hazatért papok azután tovább bővítették ezt a tevékenységet.

Az illegalitásban eltelt negyven nehéz esztendő alatt, mint megtudom, öt püspöke volt a rejtetten továbbélő egyházmegyének. Ketten közülük már nincsenek az élők sorában. A nemrég elhunyt Dr. Ortutay Elemér pedig, "egyszemélyes teológiaként", papokat képzett az egyház számára. És négy évtizeddel a hivatalos eltöröltetés után, 1989 decemberében, a társadalomban végbemenő demokratizációs folyamatok eredményeként, legalizálták a görög katolikus egyházat.

– Ezt a lépést hosszadalmas küzdelem előzte meg, melyet főként a titokban felszentelt püspökeink és papjaink, továbbá az aktív híveink folytattak a hatóságokkal úgy Kijevben, mint Moszkvában. A hivatalos bejegyzés meg is történt. Ez azonban még nem jelentette egyúttal a rehabilitációnkat is, melyre mind a mai napig várunk – idézi fel a kezdeteket Szabó György igazgató úr.

Egy évvel a legalizálás után már volt ordináris püspökük, két segédpüspökük és mintegy 60 papjuk. Nem rendelkeztek azonban egyetlenegy templommal sem, noha 1944-ben még 400 templomban hirdették az ígét Kárpátalja-szerte a görög katolikus lelkipásztorok... Az újjászerveződés során, természetesen, követelni is kezdték ezek visszaszolgáltatását a sorban megalakuló egyházközségek. Ennek során aztán óhatatlanul konfliktusba keveredtek a pravoszlávokkal.

– Nagy a szembenállás velük, méghozzá épp a templomok közös használata kapcsán – jegyzi meg beszélgetőpartnerem. – Tudnunk kell, hogy 234 volt görög katolikus templom hatóságilag került a pravoszlávok kezébe. 101-et visszakaptunk. Míg 67 templom – egy erre vonatkozó rendelet értelmében – közös használatba került. Legalábbis elvileg. Közülük 43-ban ugyanis a pravoszlávok nem engedélyezik a görög katolikus istentiszteletek megtartását (pl. Nagylázon, Viskén). Az ungvári ceholnyai templom pedig hiába a miénk hivatalosan, a pravoszlávok egyszerűen ignorálják az erre vonatkozó hatósági rendeletet. Mi természetesen a bírósághoz

fordultunk panaszunkkal, ám mindeddig eredménytelenül. Az ok? A hatóság kettős álláspontot foglal el a kérdésben. Egyrészt megadta a lehetőséget a közös (illetve a csehnyai esetben a kizárólagos) használatra, a gyakorlatban viszont nem tud vagy nem akar érvényt szerezni az erre vonatkozó döntéseinek.

Egyébként – mint megtudom – ez idő szerint 264 hitközség van hivatalosan bejegyezve. Több mint a felüknek nincs temploma. Jelenleg vagy magánházakban, vagy kint a szabad ég alatt, a templomok környékén tartják meg sok helyütt az istentiszteleteket... A legtöbb hitközség az ungvári, a munkácsi, a beregszászi, a nagyszőlősi, az ilosvai és a huszti járásban alakult meg. Hogy a többi járásban mi okozott eddig gondot? Az erős pravoszláv befolyás, a görög katolikus öntudat hiánya. Az illegalitás évtizedeiben ezekre a helyekre nem tudták, egyszerűen nem érkeztek kiterjeszteni tevékenységüket az általában a fentebb említett járásokban lakó, titokban dolgozó görög katolikus papok. Na meg kevesen is voltak. És, mint beszélgetőpartnerem kifejti, ma sincsenek elegendő. Jelenleg ugyanis 133 papjuk van, de közülük 18-an már nyugdíjasok. Visszatérve a fentebb feltett kérdésekre: a másik ok a hatóságok indokolatlan meg nem értése az alakulni akaró egyházközségekkel szemben. Egyszerűen félnek a várható pravoszláv–görög katolikus viszályoktól, és úgy gondolják, az a legkönnyebb módszer, ha a lehetséges vitatkozó felek közül az egyiket megszületni sem hagyják.

Mint már említettem, jelenleg paphiány van a görög katolikus egyházban. Éppen ezért indult be 1991-ben (akkor még nagyon primitív körülmények között) a papképzés Ungváron, a Minaji utca egyik házában. Ez évig félig-meddig magánúton folyt a tanulás. A papnövendékek hetente egy alkalommal jöttek fel ide a foglalkozásokra. Idén áprilisban megváltozott a helyzet. A szeminárium bentlakásos lett, egész héten át folyamatosan tartó tanítással. Jelenleg az egyházmegye ungvári és munkácsi papjai, valamint az Ungvári Állami Egyetem tanárai – összesen hét ember – foglalkoznak 48 papnövendékkel. Ez utóbbiak – a könyvhiány miatt – egyelőre nagyjából csak jegyzetekből tanulnak. Ami az épületet illeti, ennek teljes befejezéséhez még rengeteg munka és költség szükségeltetik. És bár magát a szemináriumot az egyházmegye önerőből tartja fent, az építkezéshez külföldi segítséget is kapnak. Támogatja őket ebben az ügyben a Kirche in Not, illetve a Renovabis szervezet, továbbá az amerikai ruszin diaszpóra, több ország püspöki konferenciái, a Vatikán, valamint a Megyei Állami Közigazgatás.

A szeminárium épületében már működik a konyha, teljesen be van rendezve a kápolna, két tanterem és 6–7 hálószoba. A jelenleg folyó belsőépítészeti munkák elvégzése után (a falak már állnak, a tetőzet is elkészült) a szeminárium 70 növendék számára tud majd egyidejűleg helyet biztosítani.

De nem csak itt tanulnak kárpátaljai születésű, leendő görög katolikus papok. A nyíregyházi, az ivano-frankovszki hittudományi főiskolán, valamint Rómában, Eperjesen, Olomoucon és Amerikában összesen mintegy 25 fiatalember készül fel – Kárpátaljáról – a majdani papi szolgálatra. Hárman közülük – a nyíregyházi főiskolán – jövőre már be is fejezik a tanulmányaikat. Ami pedig a katekéta képzést illeti: tavaly ősszel Ungváron és Munkácson beindítottak egy-egy hároméves tanfolyamot, összesen mintegy 50 hallgatóval. De Nyíregyházán és Ivano-Frankovszkban is tanul néhány leendő hitoktató.

A szemináriumról szólva már írtam az ottani könyvhiányról. Az egyházi kiadványok tekintetében, bizony, nincs még jól ellátva a püspökség. Ennek az állapotnak a megszüntetése érdekében kezdték meg Ungváron a Szentírás, a szertartáskönyvek, énekeskönyvek kinyomtatását. A magyar Köznevelési és Művelődési Minisztérium és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség támogatásával imakönyveket, katekizmusokat bocsátottak ki. A Hajdúdorogi Egyházmegye különböző egyházi lapokat ajándékozott itteni hittestvéreinek.

Tudjuk, a 300.000 kárpátaljai görög katolikus mellett Nyugat-Ukrajnában működik egy több millió hívet egyesítő főegyházmegye, Lemberg központtal. Vajon milyen a viszony Munkács és Lemberg között?

– Vitában állunk a galíciai görög katolikus főegyházmegyével – közli velem Szabó György. – Az ottaniak ugyanis arra törekednek, hogy püspökségünk legyen alárendelve a Ljubacsevszkij kardinális vezette, öt egyházmegyéből álló főegyházmegyének. A mi papságunk egy része is hajlik efelé a megoldás felé. Ordináris püspökünk, Szemédi János és papjaink mintegy 70 százaléka azonban továbbra is a római Szentszék közvetlen alárendeltségében kíván maradni. A mi püspökségünk és a lemergiek közti vita kapcsán a Vatikán már vizitátort is küldött Ukrajnába, kivizsgálni az ügyet és jelentést tenni róla. Antonio Franco ukrain apostoli nuncius is foglalkozott a kérdéssel. Ő azt javasolta, hogy tényleges különállásunk fenntartása mellett ismerjük el Lemberg névleges fensőbbbségét, főhatóságát. Mi viszont ebbe sem mentünk bele. Ebben az esetben ugyanis hivatalosan az Ukrán Görög Katolikus Egyház része lennénk, pedig a mi egyházmegyénk egy soknemzetiségű püspökség, és ha ebbe – mármint a névleges csatlakozásba – belemennénk, az egyházmegye elveszíthetné a nem ukrán nemzetiségű görög katolikus hívek támogatását.

Ha már a nemzetiségi megoszlásról van szó: az ukrán érzelműek mellett vannak itt ruszin öntudatúak (a papság mintegy 70 százalékban ruszin érzésű), azonkívül románok (Szlátina környékén) és magyarok is. Bizonyos fokú ruszin–ukrán ellentét is ott lappang tehát a lemergie főegyházmegye és a munkácsi püspökség viszonyában... Visszatérve a magyar nemzetiségű hívekre: ők mintegy 30.000-en vannak. Harminc magyar vagy részben magyar lakta településen élnek. Az itteni görög katolikus templomokban vagy magyarul, vagy (amennyiben a település vegyes lakosságú) magyarul és ószlávul folyik az istentisztelet. Amúgy a gyülekezetek többségében az ószláv az istentisztelet nyelve, de vannak ukrán, román és – mint már szó volt róla – magyar egyházközségek is...

1996 nagy jelentőségű esemény évfordulója: 350 évvel ezelőtt jött ugyanis létre az ungvári unió. Ennek jegyében április 20-án a Kárpátaljai Tájékoztatói Múzeumban megnyitották az egyházmegyei vonatkozású festmények és emléktárgyak kiállítását. Másnap az ungvári vár udvarán ünnepélyes püspöki szentmisére került sor jelentős kül- és belföldi vendégek részvételével. Ugyancsak 21-én, de már este egyházi énekkarok léptek fel a Területi Ukrán Drámai Zenés Színházban. A következő napon pedig tudományos konferenciára került sor, melyen az egyházmegye papjain kívül az Ungvári Állami Egyetem és külföldi felsőoktatási intézmények előadói is felléptek. A konferencia témája természetesen az unió volt.

És a tervek?

– Folyamatban van Romzsa Tódor vértanú püspökünk boldoggá avatásának ügye – mondja az iroda igazgatója. – Be akarjuk továbbá fejezni a szeminárium építkezési munkálatait. Legfontosabb feladatunknak pedig azt tartjuk, hogy kiszélesítsük és elmélyítsük a lelkipásztori munkát, megszervezzük az iskolai hitoktatást.

Úgy látszik, valóban talpra áll a negyven évig tetszhalott Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye.

Lajos Mihály

Idő szerint | Hely szerint

Vetítik:

DUNA2: Hétfő (December 12.) 20:25

PAX TV: Hétfő (December 12.) 22:00

Kedd (December 13.) 12:00